

Joachim RADKAU: *Nature and Power. A global history of the environment*, Washington D. C., German Historical Institute / Cambridge University Press, 2008, XVII + 430 pàgines.

Aquest llibre fou publicat en alemany el 2002 i, amb canvis, ha estat publicat en anglès el 2008. És un llibre ambiciós, d'un professor d'història de la Universitat de Bielefeld una mica penedit d'haver gosat emprendre una tasca com aquesta. A més Radkau no té cap vocació de predicador. Ha escrit una història universal de les relacions entre els humans i la natura, i de les solucions que els humans han volgut donar als problemes que han causat. És un llibre per llegir poc a poc, on el nombre de pàgines no és pas proporcional a la grandària dels països i de les seves poblacions (de l'Índia se'n parla relativament poc, d'Àfrica no gaire, de la Xina força més sobre la base dels estudis de Mark Elvin, d'Europa occidental i d'Estat Units molt més). El seu punt fort és la comparació de problemes ambientals rurals. De les ciutats se'n parla poc. De l'agricultura, de la irrigació i dels boscos se'n parla molt i amb molta competència.

Radkau ha escrit també sobre altres temes: l'emigració intel·lectual alemanya a Estats Units després del 1933, la indústria i la societat a l'època de Bismarck i una biografia de Max Weber. Però també havia escrit abans sobre dos temes ambientals: l'enginyeria forestal alemanya del segle XIX i l'oposició antinuclear a Alemanya els anys 1960 i 1970. És membre de la generació dels Verds alemanys però no és persona de grans entusiasmes ni tampoc de grans decepcions. O potser els amaga. Des del seu coneixement de la història contemporània alemanya ha ampliat el seus horitzons cap a l'Àsia i cap a Amèrica del Nord i del Sud. Al prefaci recomana fer viatges per aprendre història en els paisatges. Una tesi seva anterior, molt coneguda i reiterada a aquest llibre, és que precisament al segle XIX la disponibilitat de fusta creixia molt a causa del nou sistema d'enginyeria forestal. Amb la industrialització canvia el sistema de gestió dels boscos i també augmenta l'ús del carbó.

El llibre té al final més de 100 pàgines de notes al peu, amb molta bibliografia i també comentaris interessants i alguns de divertits. Radkau és un historiador erudit com cal. Les notes al peu sovint qualifiquen, fins i tot neguen tesis exposades al text principal. Per exemple, el que Boserup diu contra Malthus s'explica al text, però la nota al peu cita algun paràgraf de Boserup poc conegut i més malthusià. Radkau té por de les simplificacions, no vol ser un determinista ecològic i gairebé mai es compromet amb una teoria o punt de vista. Admet sens dubte la tesi d'Alfred Crosby de la despoblació d'Amèrica i Austràlia amb la conquesta europea, però diu que molts sistemes d'adaptació a l'ambient hi van continuar, hi van quedar alguns indis i no n'hi ha doncs per tants escarafalls. Posa l'expressió «invasions biològiques» entre cometes, perquè la fan servir els biòlegs (i el seu llibre és d'història) o perquè li sembla reduccionista.

L'enginyeria forestal alemanya va ser certament una doctrina simplificadora, contra els boscos amb moltes espècies. Volia assolir rendiments sostenibles màxims de fusta, i va inventar la paraula *Nachhaltigkeit* (sostenibilitat). Ara bé, llegim també que els forestals alemanys, fins i tot Dietrich Brandis a l'Índia (llogat pels anglesos com a Inspector General de Boscos), entenien que calia donar accés als boscos als pobles veïns i que no calia simplificar totalment la composició dels boscos, que donaven altres serveis ambientals a més de fusta. Així doncs, la raó està repartida també en aquesta qüestió.

El llibre no té taules, no té gràfics i no té mapes. Amb els anys de recerca que hi ha darrere del llibre, amb la posició acadèmica que Radkau té, amb els ajuts que ha tingut per fer-ne la traducció i l'edició, cal suposar que aquest estil de presentar la història ambiental del món és una decisió meditada, no pas deguda a manca de recursos. L'estil respon a una manera de veure la història ambiental com un munt de problemes (repetits d'un lloc a l'altre, però també específics) sense un gran fil conductor. L'autor sap molt bé

que hi ha problemes ambientals a diverses escales, regionals i globals. Però el que vol fer és un gran estudi comparat de la pèrdua de fertilitat dels sòls, les rotacions agrícoles, les obres hidràuliques i les terrasses per la irrigació, els conflictes i la complementació entre l'agricultura i el bestiar (amb prou atenció a les cabres, no tan dolentes com s'ha dit sovint), i les maneres de gestionar els diversos boscos. Problemes i solucions locals, més o menys repetides a tot arreu, encara que també molt diverses. És clar que hi ha moments de canvi, uns punts ben marcats en la cronologia de la història ambiental: Liebig i el guano del Perú i alguns altres moments del colonialisme europeu. Radkau hi posa més èmfasi, però, en la repetició que en les tendències. Per exemple, és una història dels humans i la natura que parla poc del creixement de la població humana.

Els temes principals del llibre són els orígens de l'agricultura, els conflictes entre ramaders i agricultors, l'ús del foc, l'enginyeria hidràulica i l'enginyeria forestal, el colonialisme i l'excepcionalisme europeu, les crisis de la manca de fusta, les crisis dels rendiments decreixents a l'agricultura, els adobs, i una mica també la industrialització i les reaccions contra els perills de les noves tecnologies. El que és més interessant i meritori en el llibre és com alguns d'aquests temes apareixen a diversos llocs del món amb interpretacions locals diferents.

No és un llibre que vulgui neguitejar els historiadors econòmics, no hi ha cap intent de fer una història econòmico-ecològica amb xifres, mostrant com l'augment del PIB (a la manera d'Angus Maddison) ha anat acompanyat de pèrdues la comptabilitat de les quals no ha estat reconstruïda encara. Tampoc entra sistemàticament en la història social, encara que sovint apareixen moviments protoecologistes, idees de diverses religions, i es discuteix la relació entre els canvis de propietat (com les *enclosures*) i la gestió ambiental.

Per tant, el llibre de Radkau, que d'entrada sembla feixuc, sense teoria conductora, poc a poc arriba a agradar com a arxiu ben organitzat de fets diversos, molts dels quals que seran nous per als lectors. Els fets sovint s'assemblen i de vegades són diferents, un compendi de problemes recurrents, d'adaptacions i de solucions provisionals que fins i tot potser no solucionen res sinó que agreugen els mals. Així és la història. I així és la manera d'escriure història ambiental de Radkau.

El llibre fa de contrapès a altres intents d'història ambiental. Radkau no vol adoptar una teoria general sobre les Transicions Socioecològiques com la que (basant-se en la quantitat d'energia que els humans fan servir) ha proposat Rolf Peter Sieferle, i ha desenvolupat el grup de Marina Fischer-Kowalski comptant-hi, a més de l'energia, les estadístiques dels fluxos de materials i l'apropiació de la biomassa pels humans. Radkau no parla de la revolució industrial o de la «revolució termoindustrial» (com diu Jacques Grinevald), no discuteix els sistemes energètics de manera sistemàtica malgrat el seu coneixement molt directe dels debats sobre energia nuclear. Podria fer aquesta mena d'història ecològica, però no vol fer-la. Tampoc no és seguidor de Lewis Mumford, ni de l'escola que volia explicar els impactes humans cada cop més destructius sobre l'ara de la Terra. Ni tampoc no adopta, ni tan sols discuteix, la perspectiva de John McNeill a *Something new under the sun. An environmental history of the 20th century*, un llibre ple de taules estadístiques (que ningú no havia fet o recollit abans) sobre l'ús d'energia, aigua, materials i en general la incidència dels humans sobre els grans cicles biogeoquímics (el carboni, el nitrogen). El llibre de Radkau és voluntàriament més anecdòtic, més detallat, erudit i escèptic sobre les regularitats que es poden trobar en els efectes de l'acció humana sobre l'ambient natural i escèptic, també, sobre els intents humans de gestió ambiental.

JOAN MARTÍNEZ ALIERR